

Staša Zajović

Žene i moć – feministički pristup

Teorijski i praktički koncepti/modeli moći; neravnoteža moći između muškaraca i žena – učešće žena u institucionalnoj moći/politici; zloupotreba žena u funkciji režima i nacionalističko militarističke politike; ženske kvote, 'ženska' vlada. Umesto zaključka...

I Teorijski i praktički koncepti/modeli moći

Moć je jedno od značajnih pitanja feminističke teorije i aktivizma. U svim segmentima društva postoji moć, postoje različite vrste moći, različiti načini upražnjavanja moći:

Tradicionalna/patrijarhalna moć, ispoljava se kao Moć NAD: zasniva se na nasilju, zastrašivanju; nadređenosti/podređenosti; kontroli nad drugima, donošenje odluka u ime drugih; vrše je država, vladari, crkva, vojska – *ova moć je tlačiteljska i represivna...*

Alternativna moć - Moć ZA: za kreativnost i osnaživanje; za autonomiju, decentralizaciju; za potlačene, različite, za menjanje društvenih odnosa prema razlikama - *ova moć je podsticajna, pokretačka...*

Moć SA: podela moći sa drugima; saradnja sa drugima, preskakanje zidova da bismo sreli različite - izvan propisanih uloga i pravila; podsticanje sposobnosti i veština svake/og od nas, ravnoteža ciljeva i sredstava - *ova moć je podržavajuća i solidarna...*

II Neravnoteža moći između muškaraca i žena – učešće žena u institucionalnoj moći/politici

Duga je istorija borbe žena su protiv neravnoteže moći; istovremeno su se zalagale za menjanje zakona, ali i za menjanje kulturnih predstava o ženama; žene su se istovremeno borile protiv političkog patrijarhata (vlasti na nivou države), i protiv porodičnog patrijarhata (vlasti u porodici).

Učešće žena u institucionalnoj moći počinje borbom za pravo glasa. Žene su izvojevale pravo glasa u XX veku, uglavnom nakon II svetskog rata. Navešćemo sam par primera: 1945 (Francuska, Italija, Jugoslavija); 1948 (Belgija); 1950 (Indija); 1952 (Grčka); 1968 (Portugal); 1971 (Švajcarska).

Slučaj Španije pokazuje da su u velikim istorijskim potresima ženska prava prva na udaru, da jednom osvojena prava mogu biti i lako izgubljena. Tokom republikanske vlasti u toj zemlji (1931.- 1936.) žene su imale važnu ulogu, tada su dobile i pravo glasa, pravo na razvod itd. Tokom klerofašističke diktature F. Franka (1939.- 1975.) žene su bile lišene skoro svih građanskih prava. Od 1975. počinje proces političke tranzicije u Španiji, a feminističke grupe (inače zabranjene tokom diktature) delovale su i tokom diktature, postale su vidljive i dale su veliki doprinos demokratiji u Španiji. Za praktično jednu deceniju doneti su zakoni: o rodnoj ravnopravnosti, o pravu na razvod, abortus itd. Španija je danas zemlja koja ima verovatno najjači feministički pokret u Evropi, sa ogromnim uticajem na institucionalnu politiku...

Žene Jugoslavije su prvi put učestvovala na izborima za Ustavotvornu skupštinu 11. Novembra 1945.godine. Ustavom iz 1946. potvrđena su prava koja su žene osvojile svojom borbom u NOB-u. Naime, odredba tog Ustava je glasila "Žene su ravnopravne sa muškarcima u svim područjima državnog privrednog i društveno-političkog života". Nakon raspada SFRJ i formiranja SRJ, učešće žena u Saveznoj skupštini palo je ispod 3%, što je dvostruko manje od najnižeg procenta u istoriji socijalističke Jugoslavije.¹

III Zloupotreba žena u funkciji režima i nacionalističko militarističke politike

Osvrnućemo se na kontinuitet zloupotrebe od početka ratova (1991.), sa fokusom na režim SNS, tj. u periodu obeleženom povratkom na vlast aktera i saučesnika ratnohuškačke politike 90-ih godina.

Zlo/upotrebe žena po oprobanoj receptu nacional-socijalizma: politički ili vojni vrh igra ulogu 'političkog podvođača' (B. Breht) koji izvodi žene na ulicu i koristi ih za svoje militarističke ciljeve – par primera iz 90-tih:

Najizrazitiji primer instrumentalizacije žena od strane nacionalističko-militarističke struktura je '**Pokret žena za Jugoslaviju**', tzv. **pokret bundašica** koji se pojavio početkom 91' kao podrška generalima JNA: huškale su na rat i zahtevale kažnjavanjem muškaraca koji odbijaju da idu u rat ili dezertirali; one su zahtevale da JNA razoruža paravojne formacije u Hrvatskoj a istovremeno tražile naoružavanje 'naše' strane, itd.

Dve političke partije koje su tokom 90-ih imale u svojim redovima 'puno žena' predstavljaju su izrazite primere nacionalističko militarističke kolonizacije žena, upotrebe žene protiv političke opozicije, a posebno protiv aktivistkinja civilnog društva. Ukratko, protiv svih koji misle drugačije od režima.

Srpska radikalna stranka/SRS, profašističke orijentacije, od početka je imala puno žena, i na istaknutim pozicijama, zalažući se i tada (jednako kao i sada) za politiku nasilja, mržnje, pa i fašizma.

JUL (Jugoslovenska levica) na čelu sa Mirjanom Marković tvrdila je čak da ima 'ženski' obojen program. JUL je, kao i SRS, propagirao rat i mržnju. To nije imalo samo funkciju odvratanja žena od političkog angažmana, već i odbojnost prema leviци: "Kad ljudi to vide, stvara se mržnja prema svim ženama u partijama. Takva vidljivost žena, obesmišljava i pojam i sadržaj levice. JUL koristi retoriku levice a u praksi sprovodi politiku rata"²

Srpska napredna stranka/SNS – dolaskom na vlast 2012. godine pribegava raznim političkim manipulacijama žena u borbi protiv opozicije, duplim standardima u 'zaštiti' žena, raznim

---

¹ Na osnovu knjige Nede Božinović „Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku“, u izdanju Devedesetčetvrti i Žene u crnom, 1996.

² Putujuće ženske mirovne radionice ŽUC-a (2000.)

marketinškim trikovima u okviru procesa EU integracije u sticanju 'legitimiteta' u očima međunarodne zajednice. Navešćemo par primera takve političke tehnologije.

Ana Brnabić de iure 'premijerka lezbejka', de facto 'kamen spoticanja'

Izborom za premijerku 2016. i 2020. ne samo što nije ništa uradila za LGBT zajednicu, već je dodatno pogoršala poziciju LGBT zajednice 'stvarajući svojom privilegovanom pozicijom i paktom sa režimom dojam da je sve u redu i da je drugima dobro kao i njoj. Samim tim, istinski Ana Brnabić je dodatno ugroženoj LGBT zajednici oduzela je argumente i podstrek za borbu koja tek treba da počne'³ To potvrđuju i aktivistkinje LGBT pokreta: „Srbija je jedina država na svetu koja ima premijerku lezbejku, ali kod nas niko nije odgovarao zato što je ugrozio život i sigurnost bilo koje LGBT osobe. To je paradoks u kojom mi živimo danas. Ja i Ana Brnabić nismo iste. Kada je ona izabrana za premijerku, meni su rekli šta više hoću, kao da sam ja na vlasti. Ona je za nas kamen spoticanja“⁴ Ana Brnabić pomogla svom 'šefu' (kako oslovljava A. Vučića) da ubere neke političke poene na putu EU integracija i sa pozicije 'ukrasa/fikusa' prešla je na poziciju jedne od najžešćih udarnih pesnica režima u borbi protiv opozicije. U te svrhe, na svaku primedbu upućenu funkcionerkama SNS-a, optužuje opoziciju za 'najbrutalnije napade na žene' (u ovom slučaju na predsednicu Skupštine Maju Gojković), čak ustaje u 'odbranu' feministkinja!⁵ To i nije neka uvreda za feminizam, već samo dokaz da ovaj i slični režimi zloupotrebljavaju feminizam. Dokaza da je A. Brnabić na potpuno suprotnoj ideološkoj poziciji ima napretek. Da navedemo samo jedan primer: 'Na rođendanskoj proslavi *Informera*, tabloida koji svakodnevno krši novinarski kodeks, preti i pokreće hajke, bila i premijerka'⁶ I makoliko bile opravdane primedbe opoziciji za nevidljivost žena Savezu za Srbiju da 'nema u svom desetočlanom Predsedništvu nijednu ženu' prigovori A. Brnabić nemaju nikakve veze sa interesima žena, već isključivo sa interesima režima. Populistički trikovi režima od strane jedne od njegovih najistaknutijih figura, uspevaju da pridobiju istaknute ličnosti iz sveta umetnosti: 'Ponosim se primerom Mirjane Karanović koju smo zamolili da bude jedna od 'kreativnih ambasadora' Srbije zbog svega što je uradila u svojoj profesiji.'⁷

Vučić i njegove SNS žene – političko podvodništvo

Uporedo sa marketinškim trikovima u vidu 'premijerke lezbejke', režim nastavlja sa zloupotrebom žena. To se ispoljava kroz instrumentalizaciju rodne ravnopravnosti. Na jednom od SNS skupova 'Jake žene za jaku Srbiju' A. Vučić je izrazio neizmernu zahvalnost ženama koje podržavaju SNS, hvaleći se da 'nijedna vlast nije imala toliko žena u svojim redovima', da će 'uvek da podrži izmenu zakona za što bolji položaj žena!' A zakon o rodnoj ravnopravnosti nije donet,

---

³ Vreme, 14.1.2021.

⁴ Dragoslava Barzut (Da se zna) na sastanku Mreže ŽUC-a, septembar 2020.

⁵ Napad nekih opozicionih političara na aktivistkinju Kseniju Radovanović (Ne da(vi)mo Beograd) na svečanosti povodom nagrade za feminizam (8. mart 2019.)

⁶ Danas, 19.5.2019.

⁷ Politika, 12.4.2019.

nasilje nad ženama u Srbiji poprima razmere pandemije, a radnice su svedene na roblje, izložene nemilosrdnoj eksploataciji u režimskoj investicionoj privredi (Jura itd.).

Praksu 'političkih podvođača' koji koristi žene kao batinu u borbi protiv opozicije, režim primenjuje u brojnim prilikama, posebno tokom opozicionih zahteva ili skupova. Žene su se pokazale lojalnijima Vučiću. Navešćemo par primera:

Aprila 2019. nekoliko opozicionih lidera je pokušalo da uđe u Skupštinu Beograda, te su ih zaustavile 'žene koje rade u Skupštini'.

Maj 2019 – M. Jeličić Jutka, predsednik opštine Brus, optužen zbog seksualnog uznemiravanja, na prvo ročište u Brusu (27.5.2019.) doveo je žene iz SNS-a da ga brane, da ga ne samo oslobode od optužbi, već i da demonizuju ženu (Mariju Lukić) koja se usudila da tuži seksualnog nasilnika. A. Vučić je krivotvorio da gradonačelnik Brusa nije bio u SNS-a kad se desilo seksualno nasilje! Izazivanje razdora među ženama kao patrijarhjalni mehanizam 'zavadi pa vladaj' služi u praksi SNS-a za kažnjavanje neposlušnih žena, u ovom slučaju svih koje su ustale u odbranu Marije Lukić. A Jasmina Savić, zamenica predsednika Opštine Brus, hvali se da u Brusu 'nema rodne diskriminacije, bar kao registrovane pojave. Lokalna samouprava se ponosi brojem žena na odgovornim funkcijama u javnom sektoru: žene su na čelu suda, službe za katastar, u kabinetu predsednika opštine se poštuje reč žena' ⁸ A SNS žene smatraju da je 'normalno' seksualno uznemiravanje u istom tom kabinetu!

Avgusta 2019. Predsedništvo Beograda su čuvale pripadnice Kobri, ženski odredi 'brane' gradsku skupštinu, a sve je isključivo kako bi se opozicioni blok prikazao kao nasilan.

Događalo se da u borbi protiv političkih neistomišljenika, aktivistkinje tj. partijske vojnkinje SNS insceniraju napade od strane opozicije da bi, potom, bilo ustanovljeno da nije bilo nikakvih povreda: 'Na opozicionom skupu (Stranka pravde i slobode) aktivistkinja SNS iscenirala je da je udarena u glavu, urgentno je primljena u Hitnu pomoć, gde je konstatovano da nije bilo povreda'⁹

Lojalnost SNS žena vođi je neupitna, uvek sa krajnje konzervativnih pozicija: 'Žene su pre svega supruge i majke' koje 'rađaju potomstvo i krče put'. Svaka od nas koja se nalazi na nekoj od pozicija u ovoj državi, ne bi imala takav vetar u leđa da nemamo snažnog lidera kao što je predsednik Vučić'. ¹⁰

Naravno, opozicione partije ne smeju da budu amnestirane od odgovornosti od brutalnih verbalnih mačističkih napada na SNS-ovke. Sergej Trifunović (Pokret slobodnih građana) često režimske žene naziva 'kurvama'. Žene SNS su se organizovale u svim gradovima da napadnu Trifunovića, ali nikad nisu reagovala na napade SNS od strane svojih kolega poslanika, o čemu će biti reči u nastavku.

---

⁸ Danas, 21.-22.12.2019.

⁹ Danas, 26.6.2019.

¹⁰ Dušica Bojić, direktorka Istorijskog muzeja Srbije, Danas, 11.12.2018.

Dvostruki aršini u 'zaštiti' žena – 'ko nije sa nama – mi smo protiv njih'

U navodnom zalaganju za 'zaštitu' prava žena SNS ima jasnu podelu na 'naše' i 'tuđe' žene – političke neistomišljenice – opozicione političarke, aktivistkinje NVO, umetnice. Ukratko, sve koje misle drugačije od režima i koje to javno iskazuju izložene su organizovanim hajkama, svim vrstama napada, kao i represiji nad intimom.

Visoki funkcioneri SNS vršili su i vrše nasilje nad ženama, ali SNS aktivistkinje nikada nisu podigle glas u odbranu nasilje nad ženama od strane SNS kolega. Naprotiv, bile su prve koje su napadale ili pak, ćutale ili opravdavale napade na 'tuđe' žene, što ćemo videti iz samo par primera:

Ministar odbrane Bratislav Gašić koji je uvredio novinarku koje 'lako kleknu', izvukao se bez posledica zbog svoje seksističke aluzije.

Milutin Jeličić Jutka, predsednik opštine Brus (SNS) seksualno je zlostavljao svoje kolegice, one su dostavljale dokaze, tužilaštvo je odbacilo tužbe, a Jasmina Savić, zamenica predsednika Opštine Brus je izjavila: 'Slučaj Marije Lukić nema neki ozbiljniji uticaj kad je u pitanju položaj žena u javnom sektoru. U tom sektoru je uvek vladalo poštovanje i saradnja.'¹¹

Ni visoke funkcionerke ni članice SNS se nikad nisu oglasile kad su njihove partijske kolege ili režimski mediji napadali novinarke iz nezavisnih medija ili aktivistkinje nezavisnih NVO. Naravno, razumljiva je najdublja ideološka udaljenost, na 'solidarnost' ih ne obavezuje rodna pripadnost, ali je cinično njihovo pozivanje na nekakve 'ženske' vrednosti.

IV – Ženske kvote, 'ženska' vlada

Uporedo sa zarobljavanjem države (urušavanjem institucija, jačanjem autokratsko-partokratskog sistema itd.), usavršava se proces stabilokratije - fasadne/falsifikovane demokratije, tzv. standardizacije, akcionih planova... U tu svrhu se pribegava raznim marketinškim trikovima u okviru neprekidne predizborne kampanje. Inače su se režimski zvaničnici/e rugali kvotama kao važnom mehanizmu protiv neravnoteže moći između muškaraca i žena. Ana Brnabić se javno usprotivila Zakonu o rodnoj ravnopravnosti jer će taj zakon 'administrativno opterećivati poslodavce i prisiljavati ih da broje i pišu izveštaje o tome koliko imaju žena a koliko muškaraca'.

¹² A. Vučić je jednom turskom investitoru (Kraljevo) koji je zaposlio žene, rekao: 'Pa ti si sve žene uzeo da rade... Pa si zato srećan'. Zorana Mihajlović (zadužena za rodnu ravnopravnost) rekla je da ona ne vidi ništa sporno već je zahvalna Vučiću na onome što čini za žene'.¹³

U funkciji ispunjavanja formalnih zahteva EU integracija, odjednom su se setili važnosti *ženskih kvota* i to pred izbore juna 2020! Naravno, tome je prethodila obimna pripremna aktivnost.

---

¹¹ Danas, 21.-22.12.2019.

¹² NIN, 7.3.2019.

¹³ NIN, 6.2.2020.

Salto mortale Gordane Čomić

U kontekstu i slabe i razjedinjene opozicije i krhkog građanskog društva, režim kooptira delove opozicije ili organizacije civilnog društva, čime potkopava i obesharbuje bilo kakvu mogućnost političke alternative.

To je režim uspešno obavio preko transfera, tj. konvertitstva G. Čomić. Bila je poznata kao žestoka antirežimska političarka: 'U svakom danu, do sledeće izborne skupštine, treba da ponavljamo: 'Dole vlada! Dole Vučić! Dole demagogija, populizam, laganje, učutkivanje...Srbija je imala prilično veliki broj loših vlada. Ova konkuriše, sa uspehom, za najgoru vladu. Zato, svaki dan kad se probudimo – dole vlada!' ¹⁴ G. Čomić se probudila se sa usklikom 'Živela vlada' i naimenovana je kao ministarka za dijalog!

U februaru 2020. Demokratska stranka/DS je predložila njeno isključenje zbog nepoštovanja odluke DS o bojkotu parlamenta. U februaru je G. Čomić učestvovala u radu Skupštine, predlažući izmene zakona po kojima žene na izbornim listama treba da čine najmanje 40% poslanika. Istog dana je A. Vučić izjavio da će ta izmene biti prihvaćene. Na izbornim listama u junu usvojeno je da na izbornim listama bude 40% žena. Po učešću žena u parlamentu, Srbija se visoko kotira u svetu – na 27 od 190 mesta u svetu. Taj broj je konstantno rastao – od 1,6% (1990.) do skoro 40% u prethodnom sazivu. Uvođenjem prvih kvota – obavezne trećine na svim nivoima – uvedenih 2011., broj žena u Skupštini je rastao.

Nastavak instrumentalizacije rodne ravnopravnosti ogleda se pri formiranja nove vlade odlukom da u vladi bude 'blizu 50%' oktobra 2020. Od 21 ministarstva na čelu njih 10 se nalaze žene (čemu treba pridodati i predsednicu vlade). To se uglavnom tumači kao politički marketing. Jovanka Todorović, aktivistkinja civilnog društva, smatra da se radi o 'još jednoj kozmetičkoj promeni kojom se ispunjava forma koju postavljaju EU standardi'; 'To je politički marketing i neće se desiti faktička, sadržinska promena, niti da će budući Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o rodnoj ravnopravnosti biti bolji. Ulazak 50% neće biti napredak za žene već samo za političku elitu. Ovo rešenje je 'maska' za konzervativnu, retorgradnu antirodnu politiku u Srbiji', smatra Tanja Ignjatović, Autonomni ženski centar, kao što je to slučaj i u nekim zemljama EU (posebno Poljska).¹⁵

V Umesto zaključka

Slučaj Srbije pokazuje više stvari:

- *Formalno povećanje žena u politici ne smanjuje diskriminaciju nad ženama - ne povećava moć žena – već isključivo služi za kreiranje imidža za Zapad;*

---

¹⁴ *Vreme*, 5.11.2020.

¹⁵ *Danas*, 7.10.2020.

- *Veća zastupljenost žena je kozmetička* jer ne garantuje veću moć za žene - u vladu su odabrane žene isključivo po kriterijumu partijske poslušnosti a ne sposobnosti;
- *Tzv. ženske kvote služe partijskim/režimskim interesima* - ovakva primena kvota obeshrabruje i odvraća mnoge žene da se kandiduju i da se bave politikom. Žene koje su protiv kvota obično koriste argument da ne žele da se promovišu preko svog roda nego preko svojih sposobnosti itd. Inače, većina građanki smatra da žene, generalno u političkim partijama, a naročito u autokratskim režimima kao što je Srbija, zloupotrebljavaju ostale žene kao sredstvo za ostvarenje svojih partijskih politika, da su žene u partijama jedino lojalne interesima svojih partija a ne interesima i potrebama žena; da su one izvršiteljke partijskih programa a ne autonomni politički subjekti;
- *'Ženska vlada' produbljuje nepoverenje prema političarkama uopšte* – jer kao što zapaža Marsela Lagarde, meksička feministička teoretičarka i aktivistinja 'na političare se gleda s nekakvom blagonaklonošću, dok se na političarke svi ustremljuju, sve njihove greške se zapažaju, uveličavaju. U načelu, prisutna je težnja da se političarke neprijateljski kritikuju, što pokazuje da ni u sferi institucionalne moći, čak i onda kad se nalaze na istim pozicijama, žene nisu ravnopravne sa muškarcima';¹⁶ u Srbiji režimske političarke pružaju obilje argumenata za bespoštednu kritiku, ali se to nažalost, proširuje i na žene koje se trude da se bave politikom na drugačiji način;

Uprajšnjavanje tradicionalne/patrijarhalne moći od strane žena na režimskim pozicijama obesmišljava učešće žena u politici – izostanak bilo kakve faktičke promene za žene i sve deprivilegovane, produbljuje bespomoćnost, nepoverenje žene u sebe i u druge žene; daje se još veće poverenje muškarcima umesto da se ide na izgradnju drugačijih/alternativnih vidova moći;

- *Zloupotreba feminizma* - žene na pozicijama moći često preuzimaju retoriku feminizma, a njihova uverenja su u antifeministička, najčešće krajnje konzervativna i to odvraća žene od feminizma.

(Priredeno za sastanak Mreže Žena u crnom, 12.-14. mart 2021.)

---

¹⁶ „Drugačija moć je moguća“ u izdanju Žene u crnom, 2004.